

УДК 65.012.7

Харинович Д.О., аспірант

Київський національний торговельно-економічний інститут

МЕТОДИКА КОНТРОЛЮ ДІЯЛЬНОСТІ ТОРГОВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛІЗАЦІЇ ЕКОНОМІКИ

У статті розглянуто основні критичні питання методики та організації внутрішнього контролю на підприємствах торгівлі та запропоновано заходи з їх удосконалення, як на рівні держави, так і на рівні підприємства.

Ключові слова: контроль, організація контрольних перевірок, контрольний процес, програма контрольних перевірок, методика контрольних перевірок.

Narynovych D.

CONTROL METHOD OF TRADING COMPANIES IN THE CONTEXT OF GLOBALIZATION OF ECONOMY

In the article the basic critical questions of methodology and organization of internal control are considered on the enterprises of trade and measures are offered on their improvement, both at the level of the state and at the level of enterprise.

Keywords: control, control checks of the organization, control process, the program control checks, methodica control checks.

Харинович Д.О.

МЕТОДИКА КОНТРОЛЯ ДЕЯТЕЛЬНОСТИ ТОРГОВЫХ ПРЕДПРИЯТИЙ В КОНТЕКСТЕ ГЛОБАЛИЗАЦИИ ЭКОНОМИКИ

В статье рассмотрены основные критические вопросы методики и организации внутреннего контроля на предприятиях торговли и предложены меры по их совершенствованию, как на уровне государства, так и на уровне предприятия.

Ключевые слова: контроль, организация контрольных проверок, контрольный процесс, программа контрольных проверок, методика контрольных проверок.

Постановка проблеми у загальному вигляді і її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. В умовах ринкової економіки, що характеризується високою невизначеністю і нестабільністю зовнішнього середовища, ефективно управління організацією припускає об'ємний спектр планової, а, відповідно, і контрольної роботи. Тому в сучасних умовах внутрішній контроль в організаціях набуває характеру основи, присутньої на всіх рівнях

управління. Так як управлінський контроль, за інших рівних умов, є гарантією успішної діяльності організації, потрібно відзначити, що в практиці зарубіжних органів управління контроль розглядається як метод вдосконалення управління на всіх його рівнях. Це і визначає важливість питань щодо удосконалення методики та організації внутрішнього контролю, як однієї із головних функцій управління.

Аналіз останніх досліджень, у яких започатковано вирішення проблеми. Проблема розвитку внутрішнього контролю в Україні присвятили свої праці багато авторів, зокрема М.Т. Білуха, Ф.Ф. Бутинець, Н.Г. Виговська, Л.Д. Дікань, І.К. Дрозд, М.М. Каленський, Є.В. Калюга, М.В. Кужельний, І.Б. Стефанюк, М.Д. Корінко, Л.В. Нападівська, В.П. Пантелеєв, В.О. Шевчук.

Вагомий внесок у дослідженні проблем особливостей суті, функцій і змісту внутрішнього контролю та його місця у системі наук зробили праці таких відомих зарубіжних вчених як Р. Адамса, Е. Аренса, Дж. Бедді, Ф. Дефліз, Р. Додж, Г. Дженік, К. Друрі, Д. Кармайкла, Дж. Лоббека, Р. Монтомері, Дж. Піса, Ж. Рішара, Дж. Робертсона, А. Роджера та ін.

Проблеми сучасного трактування поняття «внутрішній контроль» та його ролі як функції управління досліджувались у численних наукових працях російських (В. Андрєєва, В. Бурцева, Ю. Данилевського, В. Подольського, В. Скобари, Я. Соколова, В. Суйца, А. Терехова, А. Шеремета та ін.) та вітчизняних авторів (М.Т. Білухи, Ф.Ф. Бутинця, З. Гуцайлюк, Н. Дорош, С. Зубілевича, Л. Крамаровського, А. Кузьмінського, О. Петрик, В. Рудницького, В. Савченко, В. Сопко, Л. Сухарева, Л. Шатковська, М. Щирби та ін). Проте деякі питання залишаються недостатньо розкритими і потребують подальшого поглибленого серйозного дослідження.

Цілі статті. Метою статті є обґрунтування теоретичних засад методики та організації внутрішнього контролю на підприємствах у сфері торгівлі і розробка практичних рекомендацій щодо окремих елементів організаційної побудови контрольних процедур.

Основними завданнями є дослідження стану внутрішнього контролю на українських торговельних підприємствах, визначення основних проблем розвитку внутрішнього контролю, надання пропозицій щодо підвищення ефективності та вирішення існуючих проблемах в умовах глобалізації економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження з повним обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Аналіз економічної літератури показав, що визначення внутрішнього контролю науковцями дається по-різному, але найбільш обґрунтованим є таке: внутрішній контроль - це система заходів, визначених управлінським персоналом підприємства та здійснюваних на підприємстві з метою найбільш ефективного використання усіма працівниками своїх обов'язків по забезпеченню та здійсненню господарських операцій [4, с. 46]. Внутрішній контроль визначає закономірність цих операцій і їх економічну доцільність для підприємства. А це можливо за умови використання передових досягнень науки в організації контролю: «Найважливішим напрямком удосконалення механізму контролю є його якісне перетворення із емпіричної діяльності, заснованої на досвіді і інтуїції керівників і фахівців на наукову систему» [5, с. 38].

Внутрішній контроль може бути спрямований як на окремий вид діяльності на підприємстві, так і на всю її сукупність. Для аналізу господарської діяльності його розподіляють на попередній, поточний та наступний.

Попередній контроль передую операції або процесу, діє до їх здійснення. Об'єктом виступають договірні зобов'язання, комерційні угоди, реалізаційні, розрахункові операції та операції з попереднього оформлення відповідних документів. Він може здійснюватись при плануванні прибутків.

Поточний контроль на підприємствах проводиться на стадії завершення фінансових операції реалізації продукції. З боку керівників та бухгалтерів даний вид контроль має особливе значення під час оформлення та аналізу грошових, розрахункових операцій, підписання документів і надходження їх до бухгалтерії.

Наступний контроль передбачає перевірку господарських операцій після їх здійснення. Так як він здійснюється на державному рівні, це дає можливість забезпечити всебічну і комплексну перевірку правильності та законності всіх операцій на підприємстві, виявляє всі порушення, які інколи можуть приховуватись системою поточного контролю.

До завдань внутрішньогосподарського контролю належать надання інформації про господарські процеси, які відбуваються; надання допомоги в прийнятті найбільш ефективних управлінських

рішень; попередження ще на стадії прийняття управлінського рішення незаконних та неекономічних (з точки зору інтересів суспільства) господарських операцій; оцінка оптимальності прийнятих рішень, своєчасності та результативності їх виконання; своєчасне виявлення та усунення умов і факторів, які заважаю ефективній діяльності підприємства; коригування діяльності суб'єкта господарювання та його структурних підрозділів, виявлення передового досвіду господарської діяльності та шляхів досягнення найкращих результатів у роботі [2 с. 247]. Іншим його аспектом є забезпечення зворотного зв'язку між суб'єктом та об'єктом управління щодо оцінки ефективності прийнятих управлінських рішень.

Тому організація внутрішнього контролю повинна бути цілісною та єдиною системою взаємоузгоджених способів, методів і прийомів, які охоплюють увесь комплекс контрольних процедур, тому основними шляхами удосконалення організації є:

- ✓ вибір оптимальної за складом та обсягом інформаційної бази, яка забезпечить реалізацію завдань, поставлених перед внутрішнім контролем;

- ✓ розробка, вибір та запровадження удосконалених прийомів, здійснення контролю і способів його проведення, найбільш адаптованих до завдань контрольної перевірки;

- ✓ розробка та запровадження раціональної технології вирішення завдань внутрішнього контролю, що забезпечить злагоджене функціонування його механізму.

Внутрішній контроль призначений забезпечити реалізацію завдань, зумовлених практичними потребами підприємства. Їх зміст і склад впливають на методіку і організацію контролю, тому потребують конкретизації та обґрунтування як чинників оптимізації контрольного процесу.

Для забезпечення безпеки бізнесу, особливо торговельних підприємств, внутрішній контроль призначений насамперед оцінювати якість управлінських рішень, що приймаються керівництвом та менеджерами підприємства та виявляти їх економічний ефект у зростанні ефективності діяльності підприємства.

Реалії сучасного сьогодення показують, що підприємство може втрачати свої конкурентні переваги через невмілі дії адміністрації та її

прорахунки в управлінні. Разом з тим, загрозу несуть інші порушення, що здійснюються адміністрацією та персоналом підприємства:

- ✓ зловживання службовим становищем;
- ✓ неякісне виконання службових обов'язків;
- ✓ неправильна або недостовірна оцінка операцій із реалізації з точки зору економічності.

Щоб унеможливити ці дії та забезпечити збереження майна власників, необхідно запровадити цілісну систему методологічних прийомів і способів проведення контролю, що забезпечать взаємний контроль виконавців - коллацію [10, с. 19].

Внутрішній контроль здійснюється на підприємстві, в тому числі і торговому, своїм апаратом управління. Важливими є дії головного бухгалтера та юрисконсульта. Безсумнівно, що найбільша дієвість внутрішнього контролю усіх видів досягається у тому випадку, коли органи контролю усіх видів тісно взаємодіють і співпрацюють у своїй діяльності. І цим самим здійснюється швидке та своєчасне виявлення порушення у сфері господарської діяльності, та причин їх виникнення.

У протилежному випадку неспроможність апарату управління, організованого за принципом адміністративного підпорядкування контролерів керівництву підприємства, реалізувати поставлені перед ним завдання негативно відображається не лише на окремих підрозділах підприємства, але, через залежність стану соціально-економічного розвитку країни від сукупного результату роботи таких підприємств, і на рівні добробуту громадян та місці у світовому співтоваристві у процесі глобалізації економіки, тому потребує пошуку ефективних організаційних моделей побудови системи контролю.

Порушення, які виникають на підприємствах є наслідком не тільки поганій організації внутрішнього контролю, а й наявністю проблем на рівні держави, які створюють тенденції щодо зростання обсягів основних фінансових порушень. Наслідком чого стає тінізація економіки, спад ВВП, зменшення обсягу валових інвестицій, зростання державного боргу, що веде до зниження рейтингу країни та її економічного потенціалу.

Система контролю повинна бути спрямована на виправлення порушень і недопущення їх в подальшому, а тому необхідними є

шляхи підвищення його ефективності як на державному рівні, так і на рівні підприємства.

На рівні держави пріоритетними напрямками є заходи, які б відновили та стабілізували фінансово-бюджетну дисципліну: створення умов на місцевому рівні з підготовки і перепідготовки кадрів відповідно до нових кваліфікаційних методик; створення єдиної інформаційної бази у сфері державного фінансового контролю; запровадження оцінки ризиків при проведенні державного аудиту та прозорого механізму планування проведення контрольних заходів.

Для забезпечення об'єктивності, правдивості, неупередженості, якості висновків і пропозицій, що приймаються за результатами контрольних перевірок, на рівні підприємств, необхідно зменшити або зовсім унеможливити вплив суб'єктивних чинників на учасників контрольного процесу. Для цього необхідно оптимізувати організаційну побудову як контрольного процесу у цілому, так і кожної з контрольних процедур. Важливим є забезпечення незалежності контролерів від адміністрації підприємства, їх самостійності у проведенні контрольних перевірок і формулюванні висновків шляхом створення відокремлених підрозділів, які підпорядковуються лише власникам або засновникам підприємства як особам, що найбільше зацікавлені у збереженні та примноженні власного майна, та звітують за результати роботи лише перед ними.

Для перевірок необхідно залучати висококваліфікованих працівників певного профілю, які б могли надавати поради щодо підвищення ефективності певних рішень або уникнення конкретних помилок, і це б сприяло підвищенню ефективності діяльності підприємства.

Якість перевірок залежить від багатьох чинників. Серед них важливу роль відіграє нормативно-правова база, що регламентує методику і порядок проведення перевірок як на державному рівні, так і на рівні підприємства.

Кожне підприємство повинно розробити і затвердити внутрішні регламенти, зокрема, плани поточного контролю, порядок організації перевірок робочими групами та методику перевірки діяльності підприємства. Вони визначають єдині підходи до організації процедури контролю, чим забезпечать її своєчасність, повноту всіх операцій, злагодженість і результативність.

На нашу думку, послідовність етапів внутрішнього контролю для перевірки економічної ефективності і доцільності господарських операцій, повинна бути наступною:

- ✓ визначення об'єкта перевірки, її завдань, складу робочих груп;
- ✓ аналіз основних показників діяльності структурного підрозділу за звітами;
- ✓ складання робочої програми, конкретизація завдань кожного члена групи, їх обговорення з учасниками перевірок;
- ✓ перевірка показників відповідно до робочої програми, вивчення та аналіз облікової документації;
- ✓ перевірка і аналіз результатів перевірки;
- ✓ систематизація результатів перевірки, формування висновків, пропозицій, рекомендацій;
- ✓ узагальнення матеріалів перевірки, ознайомлення з результатами перевірки перевірених; оформлення акта, винесення пропозицій та рекомендацій.

Методика перевірок призначена для забезпечення єдиних підходів при оцінці стану підприємства та ступеня ефективності управління ним з боку менеджерів. Нею встановлюються напрями перевірок з метою встановлення причин збитковості за звітний період, виявлення невикористаних резервів і пошуку шляхів ефективного використання матеріальних, фінансових та інших ресурсів, а також визначення факторів, які негативно впливають на фінансові результати для їх усунення. Для цього у методиці перевірок описується методика і техніка перевірок; порядок формування інформаційної бази, необхідної як для проведення поточної перевірки, так і для планування майбутніх; формулюються вимоги щодо документального оформлення перевірок; встановлюється склад та форма звітності за результатами перевірок; санкції, що можуть застосовуватись до суб'єктів перевірок при виявленні кожного виду порушень.

Висновки. Теоретичні і практичні засади методики внутрішнього контролю необхідно удосконалювати у напрямі розширення його управлінських можливостей, максимальної адаптації до практичних потреб суб'єктів підприємницької діяльності, що виникають у процесі прийняття управлінських рішень. А всі контрольні дії повинні здійснюватись з урахуванням ступеня

релевантності інформації, яка отримана в ході контролю і може бути використана для управління доходами підприємства.

Список використаних джерел:

1. Білуха М. Т. Теорія фінансово-господарського контролю і аудиту : [підр.] / М.Т. Білуха. – К. : Вища школа, 1994. – 364 с.
2. Большой бухгалтерский словарь / [под ред. А. Н. Азрилияна.] – 4-е изд. доп. и перераб. – М. : Институт новой экономики, 1999. – 1248 с.
3. Виговська Н. Г. Господарський контроль в Україні: теорія, методологія, організація : [монографія] / Н. Г. Виговська. – Житомир : ЖДТУ, 2008. – 532 с.
4. Внутрішній контроль господарської діяльності підприємства : [навч. посіб. для студ. вищих навч. закл. / за ред. М. Д. Корінька – Фастів : «Поліфаст», 2006. – 440 с.
5. Калюга Є. В. Фінансово-господарський контроль у системі управління : [монографія] / Є. В. Калюга – К. : Ельга, Ніка-центр, 2002. – 360 с.
6. Костирко Р. О. Класифікація об'єктів внутрішнього контролю для прийняття управлінських рішень / Р. О. Костирко // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2008. – № 4. – С. 244 – 252
7. Кузик Н. П. Внутрішньогосподарський контроль: проблеми та шляхи удосконалення // Науковий вісник Національного аграрного університету. – Вип. 66. – К. : НАУ, 2003. – С. 184 – 187
8. Максимова В. Ф. Формалізація системного дослідження внутрішнього економічного контролю / В. Ф. Максимова // Развитие бухгалтерского учета и контроля в контексте европейской интеграции. – Житомир : Рута, 2005. – С. 339 – 349
9. Нападовська Л. В. Внутрішньогосподарський контроль в ринковій економіці : [монографія] / Л. В. Нападовська. – Дніпропетровськ : Наука і освіта, 2000. – 224 с.;
10. Соколов Я. В. Основы теории бухгалтерского учета / Соколов Я. В. – М. : Финансы и статистика, 2000. – 496 с.
11. Футоранська Ю. М. Окремі аспекти державного регулювання у сфері внутрішнього контролю в Україні // Фінансовий контроль. – №2(31). – 2006. – С. 20 – 24
12. Хорнгрен Ч. Г. Бухгалтерский учет: управленческий аспект / Хорнгрен Ч. Г., Фостер Дж. : пер. с англ. / Под ред. Я. В. Соколова. – М. : Финансы и статистика, 2003. – 416 с.
13. Шевчук В. О. Контроль господарських систем в суспільстві з перехідною економікою (Проблеми теорії, організації, методології) : [монографія] / В. О. Шевчук. – К. : Київ. держ. торг.-екон.ун-т, 1998. – 370 с.